

MIEJSCE I ROLA NARODOWEGO PRZEMYSŁU ZBROJENIOWEGO W SYSTEMIE OBRONNYM PAŃSTWA W ŚWIETLE DOŚWIADCZEŃ I WYZWAŃ XXI WIEKU

THE PLACE AND ROLE OF THE NATIONAL ARMS INDUSTRY IN THE NATIONAL DEFENCE SYSTEM IN THE LIGHT OF THE EXPERIENCES AND CHALLENGES OF THE TWENTY-FIRST CENTURY

gen. bryg. dr inż. Roman Polak

Wydział Logistyki Wojskowej Akademii Technicznej
Artykuł recenzowany

Streszczenie

Artykuł prezentuje wybrane problemy funkcjonowania narodowego przemysłu zbrojeniowego, w tym proces jego konsolidacji. Przedstawia korelację procesów produkcji specjalnej z systemem planowania i realizacji priorytetowych programów zbrojenia. Sformułowano w nim wnioski, które być może pozwolą uruchomić mechanizmy wspierające narodowy przemysł zbrojeniowy w implementacji innowacyjnych technologii na rzecz Sił Zbrojnych RP i gospodarki cywilnej oraz zwiększą ich dotychczasowy udział w realizacji usług logistycznych w obszarze zaopatrywania jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej wykonujących zadania w kraju i poza jego granicami.

Słowa kluczowe: przemysł zbrojeniowy, konsolidacja, modernizacja techniczna

Summary

This article presents selected operating issues of the national arms industry, including the process of its consolidation. It shows a correlation between special production processes and the planning and implementation system of the priority armament programs. The conclusions drawn in the article may allow to initiate mechanisms supporting national arms industry in the implementation of innovative technologies for the national Armed Forces and civilian economy as well as increase their previous participation in delivery of logistics support in the area of procurement for the organizational units of the Ministry of National Defence, performing tasks within the country and abroad.

Keywords: arms industry, consolidation, technical modernization

1. Wstęp

Podstawowym celem niniejszego referatu jest prezentacja wybranych problemów funkcjonowania narodowego przemysłu zbrojeniowego w ramach podsystemu niemilitarnego państwa. Opracowanie koncentruje się na przedstawieniu jego miejsca i roli w zapewnieniu materialnych podstaw realizacji zadań obronnych w świetle „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014”. Ważną część prezentowanych rozważań stanowią zadania narodowego przemysłu zbrojeniowego w zakresie modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP. Realizacja celu podstawowego wymagała wykonania kilku zadań szczegółowych takich jak:

- przedstawienie zasad funkcjonowania narodowego przemysłu zbrojeniowego,

- wskazanie korelacji procesów produkcji specjalnej z systemem planowania modernizacji technicznej sił zbrojnych,
- przedstawienie procesu realizacji priorytetowych programów uzbrojenia sił zbrojnych i przełożenie go na zdolności produkcyjne narodowego przemysłu zbrojeniowego,
- określenie możliwości usprawnienia konsolidacji narodowego przemysłu zbrojeniowego.

Opracowanie oparte jest na analizie, przywołanych w dalszej części referatu, dokumentów normatywnych, głównie wspomnianej strategii bezpieczeństwa narodowego oraz dociekaniach teoretycznych zawartych m.in. w materiałach z konferencji naukowych organizowanych w Wojskowej Akademii Technicznej, poświęconych technologiom obronnym i podmiotom gospodarczym je stosującym.

Wykorzystane zostały także opracowania dotyczące projektów badawczych realizowanych w Wojskowej Akademii Technicznej, a także doświadczenia wynikające z realizowanego w tej uczelni procesu dydaktycznego, w szczególności prowadzonego od kilku lat kursu specjalistycznego i studiów podyplomowych związanych z problematyką pozyskiwania uzbrojenia i zabezpieczenia cyklu życia wyrobów obronnych. Posiłkowano się ponadto publikacjami autora niniejszego referatu, dotyczącymi przedmiotowej problematyki. Autor referatu wcześniej odpowiadał w Ministerstwie Obrony Narodowej za proces pozyskiwania uzbrojenia, następnie przez kilka lat był doradcą prezesa polskiej grupy zbrojeniowej, a obecnie kieruje w Wojskowej Akademii Technicznej wspomnianymi przedsięwzięciami dydaktycznymi.

Problematyka podjęta w referacie została ograniczona podmiotem, przedmiotem i czasem rozważań. Zakres podmiotowy stanowi potencjał narodowego przemysłu zbrojeniowego, ograniczony do jego zasadniczej części, czyli spółek skarbu państwa skupionych w Polskiej Grupie Zbrojeniowej. Oznacza to, że analizie i ocenie nie będą podlegać prywatne przedsiębiorstwa zbrojeniowe. Natomiast przedmiotem referatu jest funkcjonowanie narodowego przemysłu zbrojeniowego postrzegane przez pryzmat obowiązującego prawa oraz procesu modernizacji technicznej sił zbrojnych. Zakres czasowy ze względu na charakter referatu został w zasadzie ograniczony do prezentacji rozwiązań obecnych, bez dogłębnej analizy i oceny poprzednich programów konsolidacji narodowego przemysłu zbrojeniowego i programów modernizacji technicznej sił zbrojnych.

Podstawowe metody badań użyte w pracy to: analiza wspomnianej literatury przedmiotu, analiza i synteza logiczna oraz wnioskowanie.

2. Zadania narodowego przemysłu zbrojeniowego w świetle „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014”

Zapisy tego dokumentu są zbieżne ze strategiami Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) i Unii Europejskiej (UE) oraz dokumentami strategicznymi tworzącymi nowy system zarządzania rozwojem kraju, w szczególności ze średniookresową strategią rozwoju kraju oraz koncepcją przestrzennego zagospodarowania kraju. Strategia stanowi, iż Rzeczpospolita Polska zapewnia bezpieczeństwo państwa i obywateli poprzez stwarzanie warunków trwałego i zrównoważonego rozwoju potencjału społecznego i gospodarczego państwa.

W oparciu o obowiązującą strategię bezpieczeństwa narodowego można uznać, że w skład systemu obronnego państwa wchodzi podsystem militarny, czyli Siły Zbrojne RP oraz podsystem pozamilitarny. Ten ostatni złożony jest ze wszystkich ogniw wykonawczych administracji publicznej, z wyjątkiem Sił Zbrojnych RP, innych instytucji państwowych, a także z przedsiębiorstw, na które się nakłada lub którym zleca się wykonywanie zadań obronnych w warunkach obowiązujących przepisów prawnych. Wśród przedsiębiorstw istotnym elementem podsystemu niemili-

tarne państwa są podmioty narodowego przemysłu zbrojeniowego, którym poświęcony jest niniejszy referat.

Omawiana strategia stanowi, iż bezpieczeństwo Polski w najbliższych latach będzie zależało od zdolności zwiększenia strategicznej odporności kraju na różnego rodzaju zagrożenia, m.in. w zakresie produkcji zbrojeniowej. Za słuszną należy uznać publicznie wyrażaną intencję, iż przemysłowy potencjał zbrojeniowy Polski, – jako istotny element gospodarczej sfery bezpieczeństwa – powinien być w maksymalnym stopniu angażowany w proces modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP, a w szczególności w realizowane przez resort obrony narodowej priorytetowe programy modernizacyjne. Działania te powinny być uzupełnione przez mechanizmy wspierania rozwoju podmiotów sektora zbrojeniowego, w tym wyrównywania różnic w rozwoju produkcji i potencjału obronnego w skali europejskiej pozwalającej na zwiększenie konkurencyjności polskiego przemysłu zbrojeniowego [3].

Istotą działań gospodarczych w sferze bezpieczeństwa powinno być wzmocnienie konkurencyjności i innowacyjności krajowego przemysłu zbrojeniowego oraz związanego z nim sektora naukowo-badawczego. Administracja rządowa powinna tworzyć warunki prawne, zachęty inwestycyjne oraz mechanizmy instytucjonalno-koordynacyjne dla rozwoju przemysłowego potencjału zbrojeniowego, w tym dla zwiększenia jego innowacyjności. Ze strony podmiotów przemysłu zbrojeniowego konieczne jest lepsze rozpoznanie potrzeb głównych użytkowników sprzętu wojskowego, dywersyfikacja i uatrakcyjnienie oferty rynkowej w zakresie nowoczesnych wyrobów, a także poszukiwanie możliwości racjonalizacji asortymentu i kosztów produkcji oraz rozwijanie współpracy z zagranicznymi partnerami [4]. Działania obydwu stron muszą być ukierunkowane na osiągnięcie wysokiej, jakości produkcji zgodnie z oczekiwaniami Sił Zbrojnych RP oraz na uzyskanie takiego stopnia konkurencyjności, który pozwoliłby na partnerską współpracę z firmami europejskimi i światowymi koncernami zbrojeniowymi.

Rozwój krajowego przemysłu zbrojeniowego musi się odbywać w równowadze ze zobowiązaniami międzynarodowymi Polski, w tym związanymi z budową europejskiego rynku uzbrojenia. Państwo winno wspierać konkurencyjność, przejrzystość i efektywność europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego, chroniąc jednocześnie własny podstawowy interes bezpieczeństwa i korzystając w tym celu z wszystkich dostępnych instrumentów prawnych i politycznych. Przesłankami dla potrzeby ochrony tego interesu są między innymi konieczność zapewnienia ciągłości działań państwa w warunkach nagłego lub realnego zagrożenia jego bezpieczeństwa, bezpieczeństwo informacji oraz bezpieczeństwo dostaw sprzętu wojskowego i zabezpieczenie możliwości jego operacyjnego użycia.

3. Miejsca i rola narodowego przemysłu zbrojeniowego w modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP

Zasadniczym zadaniem narodowego przemysłu zbrojeniowego jest stworzenie niezbędnych warunków material-

nych do funkcjonowania Sił Zbrojnych RP w okresie wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny. Wyposażenie sił zbrojnych wraz z ich wyszkoleniem jest czynnikiem determinującym bezpieczeństwo państwa. Współcześnie o przewadze militarnej decyduje przewaga technologiczna kraju. Można powiedzieć, że walka o przewagę technologiczną w przyszłości toczy się dzisiaj w uczelniach, instytutach i nowoczesnych zakładach produkcyjnych działających na rzecz obronności kraju. Broń przyszłości to nowoczesne technologie. Dzięki nim możliwa powinna być realizacja przez przemysł obronny nowoczesnych programów uzbrojenia, a efektem dodatkowym rozwój innowacji w całej gospodarce [7]. Niezadowolająca konkurencyjność polskiej gospodarki jest wyzwaniem dla bezpieczeństwa. Innowacyjność, rozwój oparty na wiedzy, e-biznes oraz tworzenie korzystnych warunków organizacyjnych, finansowych i prawnych dla działalności gospodarczej stwarzają szansę szybkiej poprawy sytuacji. Przemysł jest kluczowym czynnikiem budowania dobrobytu i mocnej pozycji Polski na arenie europejskiej i międzynarodowej. Można, zatem i trzeba powtórzyć za przytoczonymi przed chwilą zapisami obecnej strategii bezpieczeństwa narodowego, że jednym z największych wyzwań jest i będzie utrzymanie silnej krajowej bazy przemysłowej. Konkurencyjna, nowoczesna i przyjazna środowisku gospodarka umożliwi obniżenie cen i kosztów oraz tworzenie nowych, lepszych dóbr i usług.

W kontekście przedstawionych rozważań, należy podkreślić, że zamówienia resortu obrony narodowej na nowoczesne uzbrojenie zdecydowanie w ostatnich latach wzrosły. Jest to efekt tego, że budżet obronny kształtowany jest począwszy od 2002 r. na mocy specjalnej ustawy wskaźnikiem w stosunku do PKB, wynoszącym, co najmniej 1,95% [9]. Stosowany w Polsce od wielu lat mechanizm kształtowania budżetu obronnego, przy jednoczesnym przestrzeganiu zasady kierowania nie mniej niż 20% jego wielkości na rozwój sił zbrojnych, spowodował kilkakrotny wzrost w ciągu ostatnich lat nakładów na modernizację techniczną armii. Tym samym kilkakrotnie wzrosły i nadal będą wzrastać zamówienia resortu obrony narodowej na wyroby przemysłu zbrojeniowego.

Efektom tego jest możliwość realizacji dużych programów operacyjnych (uzbrojenia). Obecnie, zatem zasadniczą część planu modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP stanowią wydatki i zadania dotyczące wieloletnich programów operacyjnych (uzbrojenia), które mają najistotniejsze znaczenie dla procesu ich utechnicznienia i osiągnięcia określonych zdolności operacyjnych. We wrześniu 2013 r. Rada Ministrów uchwaliła program wieloletni obejmujący priorytetowe zadania modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP [10]. Celem ustanowienia tego programu jest zapewnienie bardziej elastycznych możliwości finansowania zadań, w tym możliwości zaciągania zobowiązań na poczet przyszłych okresów, bez ograniczeń właściwych dla rocznego budżetu państwa, a także finansowania innych zobowiązań z niewykorzystanych środków na realizację tego programu. Resort obrony narodowej powinien skuteczniej niż do tej pory zabiegać o możliwość wykorzystania środ-

ków budżetowych po zakończonym roku kalendarzowym. Takie możliwości, z punktu widzenia prawa o finansach publicznych, istnieją i trzeba aktywnie z nich korzystać w przypadku realizacji priorytetowych programów uzbrojenia. Jest to tym bardziej uzasadnione, że podjęta niedawno przez Parlament RP decyzja o zwiększeniu od 2016 roku wydatków na obronność Polski do poziomu minimum 2% PKB spowoduje, że budżet obronny w nadchodzących latach otrzyma dodatkowo kilka miliardów złotych.

Powstaje pytanie, komu powierzać realizację tak ważnych i kosztownych programów. Jak wykazują analizy, większość zamówień obronnych państwa europejskie lokują u rodzimych producentów. Nie koliduje to z forsowaną przez Europejską Agencję Obrony ideą tworzenia wspólnego europejskiego rynku uzbrojenia. W Polsce powinniśmy postępować podobnie. [1] Wydaje się, że można byłoby w przypadku niektórych nowych programów, zastosować „przećwiczone” już w praktyce rozwiązanie w odniesieniu do kołowych transporterów opancerzonych ROSOMAK. Realizację tego programu powierzono polskiemu przedsiębiorstwu (ówczesnym Wojskowym Zakładom Mechanicznym w Siemianowicach Śląskich), które wcześniej zapewniło sobie pozyskanie nowoczesnej technologii zagranicznej. W podpisanej umowie zagwarantowano znaczący udział w tym przedsięwzięciu wielu polskim firmom. Po początkowych trudnościach, program ROSOMAK jest obecnie sztandarowym przedsięwzięciem w zakresie modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP. Oznacza to, że nawet brak nowoczesnych technologii nie powinien wykluczać udziału narodowego przemysłu zbrojeniowego w realizacji priorytetowych programów uzbrojenia. Przeciwnie, kierowanie w takiej sytuacji zamówień do polskich producentów, jako koordynatorów poszczególnych programów, stwarza realne szanse na poprawę innowacyjności nie tylko sektora zbrojeniowego, ale też całej polskiej nauki i gospodarki.

Bazując na doświadczeniu można pokusić się o postawienie tezy, iż jedną z głównych przyczyn swego rodzaju oporu w powierzaniu koordynacji priorytetowych programów uzbrojenia firmom narodowym są rozwiązania prawne. Znowelizowana na początku 2013 r. ustawa prawo zamówień publicznych zobowiązała Radę Ministrów do uregulowania zasad kwalifikowania zadań dotyczących modernizacji technicznej sił zbrojnych, jako szczególnie istotnych dla bezpieczeństwa państwa (zadanie tak zakwalifikowane z reguły powierza się wykonawcom narodowym). Było powszechne oczekiwanie, zarówno ze strony środowiska wojskowego, jak i narodowego przemysłu zbrojeniowego, że to właśnie decyzjami Rządu określany będzie wykaz sprzętu wojskowego o podstawowym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa. Tymczasem Rada Ministrów zleciła to zadanie właściwym ministrom. W przypadku MON reguluje to wewnętrzna decyzja, która ustala zasady wypracowywania propozycji w tym zakresie, z udziałem wielu jednostek i komórek organizacyjnych resortu oraz dodatkowo z udziałem wieloosobowego zespołu. Skutkiem takich rozwiązań może być nieuzasadnione, z wielu względów, zawężanie omawianego wykazu, a tym samym ogranicze-

nie roli narodowego przemysłu zbrojeniowego w systemie obronnym państwa.

Ważnym problemem do rozwiązania jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób zapewnić stosowanie obowiązku uwzględniania w zarządzaniu programami uzbrojenia całego cyklu życia wyrobów obronnych. Mechanizm ten jest, jak się wydaje, możliwy do zastosowania, poprzez zawieranie już na samym początku realizacji poszczególnych programów modernizacji technicznej SZ RP, z wybranym ich wykonawcą/ koordynatorem, umowy ramowej na zabezpieczenie całego cyklu życia sprzętu wojskowego, a następnie na tej bazie szczegółowych umów na realizację poszczególnych etapów tego cyklu. Tymczasem brak jest praktycznie wdrożonego, systemowego podejścia do zabezpieczenia całego cyklu życia systemów uzbrojenia. Nadal planuje się pracę badawczą lub zakup sprzętu, a nie wszystkie zadania związane z całym okresem jego życia.

Konieczne jest, co dostrzega wspomniana strategia bezpieczeństwa narodowego, zwiększenie nowoczesności i innowacyjności potencjału naukowo-badawczego w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa poprzez aktywizację współpracy naukowo-przemysłowej (w tym międzynarodowej) środowiska naukowo-badawczego. Potrzeby zintegrowanego systemu bezpieczeństwa narodowego wymagają interdyscyplinarnego podejścia do badań naukowych i prac rozwojowych z zakresu bezpieczeństwa narodowego, między innymi poprzez wspólne finansowanie badań nad technologiami podwójnego zastosowania, możliwych do komercyjnego wykorzystania również w sektorze cywilnym [5]. Kluczowe dla zwiększenia potencjału naukowego jest zapewnienie wieloletniej perspektywy stabilnego finansowania badań naukowych i prac rozwojowych w obszarach uznanych za priorytetowe ze względu na bezpieczeństwo narodowe. Należy uznać za słuszny i uzasadniony postulat sformułowany w najnowszej strategii bezpieczeństwa narodowego o potrzebie ustalenia proporcji nakładów na badania naukowe i prace rozwojowe z obszaru obronności państwa w relacji do wysokości PKB w poszczególnych latach budżetowych w drodze ustawowej. Słusznym wydaje się też zamiar zwiększenia nakładów na badania i rozwój w dziedzinie bezpieczeństwa, w tym obronności, poprzez poszukiwanie pozabudżetowych źródeł finansowania oraz szerokie wykorzystywanie dostępnych instrumentów (prawnych, finansowych, organizacyjnych), ułatwiających krajowym podmiotom prowadzenie działalności naukowo-badawczej.

Zwiększeniu nowoczesności i innowacyjności potencjału produkcyjnego oraz naukowo-badawczego w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa sprzyjać powinna integracja działalności instytucji reprezentujących środowiska naukowe oraz przedsiębiorstw przemysłu zbrojeniowego. Podwalin takiej integracji można upatrywać w swoistej umowie ramowej o współpracy zawartej w dniu 6 maja br. w Radomiu przez: Polską Grupę Zbrojeniową S.A., Politechnikę Warszawską, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Wojskową Akademię Techniczną, Agencję Rozwoju Przemysłu S.A oraz niektóre podmioty lokalne. Rolę lidera przyjęła Polska Grupa Zbrojeniowa S.A., która będzie

koordynować działania i podejmować inicjatywy w realizacji wspólnych zadań, a także egzekwować realizację zadań określonych dla stron porozumienia. Istotą podpisanej umowy jest konsolidacja i budowanie platformy efektywnej współpracy między środowiskiem naukowym i przemysłowym. Porozumienie zakłada również współpracę na rzecz upowszechniania dostępu do wiedzy i najnowocześniejszych badań oraz budowania rynku pracy. Podpisane porozumienie powinno pozwolić na realizację projektów badawczo-rozwojowych, które będzie można wykorzystać przy produkcji m.in. nowoczesnych systemów uzbrojenia, ale także w sektorze cywilnym. Podpisane porozumienie wpisuje się w proces wielotorowych działań i kierunek rozwoju, polegający na rozszerzaniu możliwości transferu wyników badań naukowych i prac rozwojowych do przemysłu. Pozostaje też w ścisłym związku z działaniami polegającymi na zaangażowaniu w programy rozwojowe Sił Zbrojnych RP, które wymagają szerokiej współpracy nie tylko z uczelniami o profilu technicznym, ale i przemysłem zbrojeniowym.

Wzorując się na rozwiązaniach w wielu innych państwach, można ponadto postawić tezę o potrzebie wdrożenia w życie umowy o partnerstwie strategicznym pomiędzy stroną rządową a narodowym przemysłem zbrojeniowym [8]. Partnerstwo strategiczne pomiędzy stroną rządową a najważniejszym krajowym producentem i dostawcą uzbrojenia dla sił zbrojnych jest czymś normalnym i powszechnym w UE. Wszystkie państwa UE posiadające znaczący potencjał narodowego przemysłu obronnego, starają się zapewnić jak najlepsze warunki współpracy swoich resortów obrony i resortów gospodarczych z rodzimym przemysłem obronnym. W polskich warunkach partnerstwo takie, jak się wydaje, powinno mieć charakter umowy pomiędzy zainteresowaną stroną rządową a potentatem uzbrojenia na rynku krajowym, czyli Polską Grupą Zbrojeniową S.A. Mogłaby to być umowa o partnerstwie strategicznym. Powinna ona bazować na obowiązującej strategii bezpieczeństwa narodowego RP. Umowa o partnerstwie strategicznym byłaby, zatem swoistym dokumentem wykonawczym w stosunku do tej strategii. Bez takiego dokumentu wspomniana strategia w dużym stopniu będzie jedynie odzwierciedleniem intencji władzy państwowej wobec narodowego przemysłu zbrojeniowego, a nie podstawą konkretnych działań wspierających.

4. Analiza i ocena procesu konsolidacji narodowego przemysłu zbrojeniowego

Wraz ze zmianą sytuacji politycznej i gospodarczej w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat w kraju, zmieniła się sytuacja i położenie ekonomiczne przedsiębiorstw realizujących zadania (produkcję) na rzecz wojska, policji, straży granicznej. To właśnie ta zmiana wymusiła i dalej wymusza przekształcenia na rynku uzbrojenia, którym przedsiębiorstwa będące w grupie firm zajmujących się produkcją uzbrojenia muszą sprostać. Na światowym i europejskim rynku związanym z uzbrojeniem możemy zaobserwować łączenie się firm w konsorcja, grupy producentów, propo-

nujące szerszą, bogatszą ofertę rynkową, tym samym mogących konkurować na rynku wewnętrznym, ale i coraz szerzej wychodzić z ofertą na rynki zagraniczne. Proces konsolidacji tych podmiotów nasilił się w USA i Europie Zachodniej w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku.

Natomiast w Polsce za początek konsolidacji, a zarazem jej pierwszy etap, można uznać przyjęcie przez Radę Ministrów w dniu 14 maja 2002 r. „Strategii przekształceń strukturalnych przemysłowego potencjału obronnego w latach 2002-2005” i związane z tym powołanie Grupy Bumar. Powstała w ten sposób grupa była holdingiem operacyjnym, w którym Bumar sp. z o.o. była spółką dominującą, w rozumieniu kodeksu spółek handlowych, w stosunku do pozostałych spółek. Misją Grupy Bumar był rozwój wyodrębnionej, zorganizowanej części przemysłowego potencjału obronnego RP, w celu zapewnienia siłom zbrojnym nowoczesnego uzbrojenia oraz osiągnięcie i umocnienie wysokiej pozycji zrzeszonych w grupie spółek na globalnym rynku wyrobów obronnych i cywilnych oraz na rynku specjalistycznych usług. Spółki zależne wchodzące w skład Grupy Bumar prowadziły samodzielną działalność gospodarczą, polegającą na realizacji zadań określonych w ich statucie lub akcie założycielskim oraz wytycznych spółki dominującej. Grupa liczyła dwadzieścia spółek, które zatrudniały ogółem około 13 tys. pracowników, a jej obroty zbliżyły się do poziomu 1,5 mld USD w skali roku.

Drugi etap konsolidacji polskiego przemysłu zbrojeniowego rozpoczął się w połowie 2007 r., kiedy to Rada Ministrów przyjęła „Strategię konsolidacji i wspierania rozwoju polskiego przemysłu obronnego w latach 2007-2012”. Bazowała ona na ówczesnej strategii bezpieczeństwa narodowego, która wskazywała na potrzebę stworzenia konsorcjum polskiego przemysłu obronnego. Nowa strategia konsolidacji zakładała rozszerzenie Grupy Bumar (przemianowanej później w Polski Holding Obronny) o wojskowe przedsiębiorstwa remontowo-produkcyjne oraz firmy zbrojeniowe nadzorowane przez Agencję Rozwoju Przemysłu (m.in. Huta Stalowa Wola). Jednocześnie zakładano osiągnięcie trwałej rentowności i bezpieczeństwa finansowego we wszystkich obszarach działalności biznesowej poprzez rozwój rodzimej myśli innowacyjnej, jak również pozyskanie transferów technologicznych, a ponadto dynamiczną ekspansję handlową na dotychczasowych i nowych rynkach eksportowych uzbrojenia. Trzeba jednak obiektywnie zauważyć, że realizacja tych ambitnych zamiarów od początku napotykała poważne bariery. Pokonanie ich okazało się niezmiernie trudne, a po utracie wsparcia rządowego, po prostu niemożliwe.

Nadszedł więc czas na trzeci etap konsolidacji polskiego przemysłu zbrojeniowego, tym razem bez stosownej strategii rządowej, a opartej jedynie na bieżących decyzjach Rady Ministrów. W drugiej połowie 2013 r. powołano nową spółkę skarbu państwa pod nazwą Polska Grupa Zbrojeniowa, która ma w zasadzie identyczne zadania konsolidacyjne jak to było w poprzednim etapie [6].

Obecnie polskich producentów i dostawców systemów uzbrojenia można podzielić na dwie części:

1. Polska Grupa Zbrojeniowa

2. Pozostałe przedsiębiorstwa (głównie prywatne).

Polska Grupa Zbrojeniowa (PGZ S.A.) to, według stanu organizacyjnego z połowy 2015 r., kilkudziesięciu producentów uzbrojenia stanowiących głównie spółki akcyjne Skarbu Państwa, w tym m.in.:

- Huta Stalowa Wola;
- PIT-RADWAR;
- Przemysłowe Centrum Optoelektroniki (PCO);
- Przedsiębiorstwo Sprzętu Ochronnego MASKPOL;
- Zakłady Metalowe MESKO
- Zakłady Mechaniczne BUMAR-ŁABĘDY;
- Zakłady Mechaniczne TARNÓW;
- Fabryka Broni ŁUCZNIK;
- Zakłady Mechaniczne ROSOMAK;
- Wojskowe Przedsiębiorstwa Remontowo-Produkcyjne (lotnicze, łączności, motoryzacyjne, inżynieryjne, inne);

Niektóre z wymienionych spółek posiadają pakiety większościowe akcji wielu spółek mniejszych i nadzorują ich działalność.

Polska Grupa Zbrojeniowa między innymi produkuje:

- sprzęt pancerny, (KTO Rosomak, wozy zabezpieczenia technicznego WZT-4);
- systemy obrony powietrznej (głównie radary);
- sprzęt optoelektroniczny i pomiarowy (celowniki, kamery, peryskopy, systemy kierowania ogniem);
- uzbrojenie pokładowe i indywidualne żołnierzy (BERYL, PM-98 moździerz LM-60D);
- amunicję i materiały wybuchowe (amunicja, rakiety przeciwlotnicze, PPK Spike, PPZR Grom);
- ponadto modernizuje i remontuje sprzęt eksploatowany w SZ RP.

Analizując rynek producentów krajowych należy stwierdzić, że funkcjonowanie obecnego ich potencjału ukierunkowanego głównie na zaopatrywanie Sił Zbrojnych RP jest w dłuższej perspektywie niemożliwe, z uwagi na ograniczoność rynku wewnętrznego. Ograniczone są i będą nadal możliwości eksportu polskiego uzbrojenia, gdyż uzależnione jest to od wielu czynników jakimi mogą być:

- zawansowany technologicznie produkt;
- konkurencyjność cenowa produktu;
- wysoka, jakość;
- niskie koszty wytwarzania.

W Polsce armia kupuje rocznie uzbrojenie warte około półtora miliarda dolarów, zaś na badania i rozwój wydaje równowartość ok. 100 milionów USD. Dla porównania:

- USA – na zakupy uzbrojenia przeznaczają rocznie około 125 miliardów USD, a na badania i rozwój około 95 mld USD;
- kraje UE – na zakupy uzbrojenia przeznaczają około 40 miliardów USD, a na prace badawcze około 17 mld USD.

Największy koncern zbrojeniowy USA – Lockheed Martin osiąga roczne przychody w branży wojskowej ponad 40 mld USD, drugi – Boeing o 5 mld USD mniej. Największy europejski koncern zbrojeniowy – BAE Systems sprzedaje uzbrojenie warte rocznie około 25 mld USD, drugi EADS osiąga wyniki dwa razy mniejsze. Na tym tle

sprzedaż największych polskich przedsiębiorstw z sektora obronnego jawi się bardzo skromnie:

- PIT-RADWAR – ok. 200 mln USD,
- ZM BUMAR ŁABĘDY – ok. 150 mln USD,
- PZL Świdnik – ok. 120 mln USD,
- ZM MESKO – ok. 120 mln USD,
- HSW Stalowa Wola – ok. 100 mln USD.

Reasumując, dotychczasowy proces konsolidacji polskiego przemysłu obronnego nie przyniósł rezultatów na miarę potrzeb i oczekiwań. Poprzednie strategie konsolidacji (w ramach Grupy Bumar, a następnie Polskiego Holdingu Obronnego) zostały zrealizowane tylko częściowo. W międzyczasie przyspieszone zostały działania na rzecz wspólnego rynku uzbrojenia UE. Zaimplementowana w 2013 r. do polskiego prawa dyrektywa obronna UE stwarza lepszą sytuację dla dużych, skonsolidowanych firm zbrojeniowych w UE, zaś podmioty mniejsze, będące dopiero na początku procesu konsolidacyjnego będą zmuszane do realizacji zadań pomocniczych w ramach ważniejszych kontraktów zbrojeniowych.

5. Postulowane zasady funkcjonowania narodowego przemysłu zbrojeniowego w świetle doświadczeń i wyzwań wynikających ze współczesnych konfliktów zbrojnych

Udział Sił Zbrojnych RP w misjach bojowych w Iraku i Afganistanie, a także analiza konfliktu zbrojnego na Ukrainie wskazują na szczególną i bardzo ważną rolę narodowego przemysłu zbrojeniowego w zaopatrywaniu sił zbrojnych. Należy oczywiście proces ten realizować w ramach obowiązującego prawa unijnego i narodowego, jednakże szeroko stosując zasady szczególnie przewidziane dla uzbrojenia o istotnym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa. Dlatego konieczna jest wspomniana umowa o partnerstwie strategicznym pomiędzy stroną rządową a narodowym przemysłem zbrojeniowym. Dla przykładu, umowa o partnerstwie strategicznym zawierając powinna deklarację MON o powierzeniu polskim producentom realizacji planowanych na najbliższe lata programów uzbrojenia. Takie postępowanie zapewni zachowanie i rozwój krajowych kompetencji produkcyjnych, naukowych i modernizacyjnych, rozwój własnych środowisk intelektualnych, badawczych i produkcyjnych, środków technicznych, a także wzrost innowacyjności polskich ośrodków i polskiej gospodarki. W sytuacji braku możliwości produkcji niektórych elementów programu, polski producent zawierałby stosowną umowę z partnerem zagranicznym. Postulat ten sprowadza się faktycznie do sformalizowania deklaracji Kierownictwa Państwa wielokrotnie wyrażanej na forum publicznym oraz do wdrożenia w życie strategii bezpieczeństwa.

W przedmiotowym dokumencie należałoby też na przykład umieścić zapisy zobowiązujące narodowy przemysł zbrojeniowy do zabezpieczenia eksploatacji importowanego sprzętu wojskowego dostarczanego do MON w ramach pilnych potrzeb operacyjnych SZ RP w każdym miejscu jego użytkowania (w rejonie misji zagranicznych), a w przypadku większych zamówień do wdrożenia jego

produkcji w kraju. Dzięki temu wyeliminowane zostałyby niewłaściwe rozwiązanie funkcjonujące od czasu zmiany ustawy offsetowej. Zakupy uzbrojenia dla potrzeb polskich kontyngentów wojskowych realizowane w ramach tzw. pilnej potrzeby operacyjnej są zwolnione z obowiązku offsetowego, na skutek, czego narodowy przemysł obronny nie czerpie żadnych korzyści (chodzi głównie o nowe technologie) z tytułu dostaw dla polskiej armii uzbrojenia zagranicznej produkcji, często o dużej wartości.

Partnerstwo strategiczne powinno uwzględniać zobowiązanie właściwych merytorycznie jednostek i komórek organizacyjnych MON i narodowego przemysłu zbrojeniowego do stałych roboczych kontaktów w zakresie problematyki dotyczącej sprzętu wojskowego. Wyeliminowanie wielu niepotrzebnie wprowadzonych przez MON barier w zakresie takich kontaktów jest niezbędne dla przywrócenia normalnej, standardowej współpracy pomiędzy zainteresowanymi stronami.

Jest sprawą oczywistą, że niektóre zapisy umowy o partnerstwie strategicznym MON – narodowy przemysł zbrojeniowy z założenia miałyby charakter ramowy, a nie konkretnych szczegółowych procedur postępowania. Znaczenie jej, nawet w takim przypadku, byłoby jednak olbrzymie. Zawierałaby ona, bowiem wytyczne dla jednostek i komórek organizacyjnych MON oraz spółek przemysłu zbrojeniowego do szczegółowych uregulowań konkretnych problemów. Dzisiaj za każdym razem zainteresowane podmioty MON i firmy muszą uzyskiwać akceptację dla konkretnych rozwiązań, przez co w wielu przypadkach bezprowrotnie tracą okazję na uzgodnienie i wdrożenie wzajemnie korzystnych rozwiązań.

Wydaje się, że przy ograniczonych możliwościach wewnętrznego rynku uzbrojenia, narodowy przemysł zbrojeniowy powinien poszukiwać wszelkich możliwości świadczenia różnych usług zewnętrznych na rzecz sił zbrojnych. Dotyczy to zwłaszcza zabezpieczenia zagranicznych misji bojowych, ale także warunków stałej dyslokacji jednostek wojskowych w garnizonach. W tym celu tworzone być powinny łańcuchy logistyczne pozyskiwania wyrobów obronnych, które byłyby całokształtem koniecznych rozwiązań systemowych (instrumentów, linii zasilania w zasoby, podsystemów logistycznych) umocowanych w logistyce wojskowej. Umocowania te muszą być tak skonstruowane, aby zapewniać racjonalne pozyskiwanie wyrobów obronnych i utrzymywanie wymaganego poziomu zdolności i gotowości bojowej sił zbrojnych. Uwzględnić powinny uwarunkowania gospodarki rynkowej, sprzężenia wewnętrzne i zewnętrzne z otoczeniem bliższym i dalszym oraz obowiązujące parametry dotyczące ilości, rodzaju, jakości, czasu, pozyskiwanych wyrobów obronnych na całej długości łańcucha od momentu wejścia do systemu, aż do czasu wyjścia z niego (uwzględniając wszystkie fazy życia wyrobu obronnego).

Tego typu usługi w wielu państwach NATO realizowane są w formie outsourcingu. Dotyczy to w niektórych przypadkach zaopatrzenia sił zbrojnych w warunkach stacjonarnych, a prawie zawsze zaopatrzenia kontyngentów wojskowych funkcjonujących poza krajem. Działania

poza granicami kraju w ostatnich latach są szczególnie złożone, ponieważ coraz częściej mamy do czynienia z rozprzestrzeniającym się terroryzmem oraz klęskami humanitarnymi w różnych regionach świata, do których w ramach zobowiązań koalicyjnych kierowane są moduły bojowe z poszczególnych państw. W drugiej połowie XX w. udział Polski w międzynarodowych misjach wojskowych miał charakter działań podtrzymujących pokój. Były to z reguły pokojowe misje Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), a zatem to Sekretariat ONZ zabezpieczał prawie w całości kontyngenty z poszczególnych państw pod względem logistycznym. W ostatnich latach było inaczej, misje zagraniczne miały najczęściej charakter działań bojowych, a kontyngenty wojskowe zgodnie z obowiązującymi dokumentami zaopatrywane były w układzie narodowym. W takiej sytuacji państwo musi zapewnić wysłanemu na misje kontyngentowi odpowiedni poziom zapasów logistycznych, przy uwzględnieniu, że w obszarze operacji dostępność środków materiałowych i miejsc do ich składowania może być ograniczona, a narodowy poziom zapasów musi umożliwiać zapewnienie wymaganej zdolności do realizacji zadań.

Wprawdzie obecnie działalność misyjna Sił Zbrojnych RP ma mniejszy zakres i zgodnie z deklaracją różnych gremiów decyzyjnych tak ma być w przyszłości, wnioski wynikające z udziału polskich jednostek w działaniach bojowych zwłaszcza w Afganistanie, niewątpliwie należy uwzględnić, m.in. w odniesieniu do systemu zaopatrywania kontyngentów wojskowych poza granicami kraju. W szczególności chodzi o przeniesienie wzorców z innych armii, które w szerokim zakresie korzystają z usług wyspecjalizowanych firm cywilnych w zakresie zabezpieczenia logistycznego wojsk, przekazując tym samym część zadań logistyki wojskowej [2].

6. Wnioski

W referacie skoncentrowano się na przedstawieniu miejsca i roli narodowego przemysłu zbrojeniowego w zapewnieniu materialnych podstaw realizacji zadań obronnych w świetle „Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014”, w tym na jego zadaniach w zakresie modernizacji technicznej Sił Zbrojnych RP. Rozważania te oparto o analizę dokumentów normatywnych oraz opracowania powstałe głównie w Wojskowej Akademii Technicznej, dotyczące badań nad nowoczesnymi technologiami obronnymi oraz kształtowania systemu pozyskiwania uzbrojenia dla Sił Zbrojnych RP. Zaprezentowane zostały wybrane problemy funkcjonowania narodowego przemysłu zbrojeniowego, wskazano korelację procesów produkcji specjalnej z systemem planowania i realizacji priorytetowych programów uzbrojenia oraz określono możliwości usprawnienia konsolidacji narodowego przemysłu zbrojeniowego. Wydaje się, więc, że sformułowany we wstępie cel główny i cele szczegółowe referatu zostały osiągnięte. Za w pełni użyteczne i wystarczające dla przeprowadzonych analiz i ocen należy też uznać metody badań użyte w opracowaniu.

Na podstawie przedstawionych problemów i propozycji można sformułować wnioski, które być może pozwolą uruchomić mechanizmy wspierające narodowy przemysł obronny w implementacji innowacyjnych technologii na rzecz Sił Zbrojnych RP i gospodarki cywilnej oraz zwiększą ich dotychczasowy udział w realizacji usług logistycznych w obszarze zaopatrywania jednostek organizacyjnych resortu obrony narodowej wykonujących zadania w kraju i poza jego granicami:

- Wzrostu innowacji polskiej gospodarki należy upatrywać w powierzaniu narodowym przedsiębiorstwom przemysłu zbrojeniowego realizacji nowych programów uzbrojenia, przy zapewnieniu przez nie współpracy międzynarodowej w odniesieniu do technologii niedostępnych w kraju.
- Należałoby uszczegółwić określony w strategii bezpieczeństwa narodowego wymóg wspierania rozwoju podmiotów sektora zbrojeniowego, w tym wyrównywania różnic w rozwoju produkcji i potencjału obronnego w skali europejskiej pozwalającej na zwiększenie konkurencyjności polskiego przemysłu zbrojeniowego.
- Należy zwiększyć wsparcie ze strony spółek narodowego przemysłu zbrojeniowego w realizacji zabezpieczenia Sił Zbrojnych RP w usługi w formie outsourcingu, począwszy od świadczenia usług transportowych, poprzez serwisowanie sprzętu wojskowego i zabezpieczenie jego eksploatacji w każdym miejscu i na każdym etapie cyklu życia.

Ogólnie stan polskiego przemysłu zbrojeniowego z połowy 2015 r. można przedstawić następująco: strategia konsolidacji tego sektora jest niejednoznacznie sprecyzowana i często zmieniana oraz zbyt słabo ukierunkowana na udział polskiego przemysłu zbrojeniowego w programach międzynarodowych.

Wydaje się, że żaden z dotychczasowych trzech etapów konsolidacji nie sformułował właściwych rozwiązań w zakresie racjonalnej współpracy międzynarodowej, realizacji polityki licencyjnej oraz zabezpieczenia środków finansowych na wieloletnie programy rozwojowe i modernizacyjne. Każda z dotychczasowych trzech spółek dominujących w konsolidowanej grupie zasadnicze działania kierowała na bezpośrednie zarządzanie poszczególnymi jej podmiotami (na integrację kierowania badaniami, produkcją, sprzedażą, zaopatrzeniem logistycznym, a nawet finansami i kadrami – w skali całej grupy), zamiast tworzyć większe podmioty w ramach grupy, stabilizować ich kondycję ekonomiczną, poszukiwać zagranicznych rynków zbytu głównych produktów i tym samym umożliwiać pozyskiwanie środków finansowych na badania i rozwój.

Zasadniczym jednak warunkiem rozwoju narodowego przemysłu zbrojeniowego w najbliższej przyszłości jest powierzenie polskim firmom koordynacji priorytetowych programów uzbrojenia. Powtórzmy na koniec wcześniej sformułowaną tezę. Oznacza to, że nawet brak nowoczesnych technologii nie powinien wykluczać udziału narodowego przemysłu zbrojeniowego w realizacji priorytetowych programów uzbrojenia. Przeciwnie, kierowanie w takiej sytuacji zamówień do polskich producentów, jako koordynato-

rów poszczególnych programów, stwarza realne szanse na poprawę innowacyjności nie tylko sektora zbrojeniowego, ale też całej polskiej nauki i gospodarki.

Literatura:

1. Ernst & Young, *Analiza rynków obronnych w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, (opracowanie na zlecenie Polskiego Holdingu Obronnego, niepublikowane)
2. Klecha R., *Logistyka misji wojskowych – doświadczenia i wnioski*, w: *Logistyk(a) jutra*, red. naukowa: Jan Figurski J., Niepsuj J., Ząbkowski T., Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskie, Warszawa 2012
3. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2014*
4. Mierczyk Z. (red.), *Nowoczesne technologie systemów uzbrojenia*, praca zbiorowa, WAT, Warszawa 2008
5. Najgebauer A. (red.), *Technologie podwójnego zastosowania. Wybrane technologie Wojskowej Akademii Technicznej*, praca zbiorowa, WAT, Warszawa 2012
6. Polak R., *Modernizacja techniczna Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*, Bellona, Warszawa 2015
7. Polak R., *Wpływ realizowanych programów uzbrojenia na rozwój innowacji w polskiej gospodarce*, w: *Gospodarka materiałowa i logistyka* nr 5, 2013
8. Polak R., *Narodowy przemysł obronny – stan obecny i perspektywy*, Zeszyty naukowe „Systemy logistyczne wojsk” nr 36, WAT, 2010.
9. Ustawa o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 maja 2001 r., Dz.U. z 2001 r. nr 76, poz. 804 z późn. zm.
10. Uchwała nr 164 Rady Ministrów z dnia 17 września 2013 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego „Priorytetowe Zadania Modernizacji Technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programów operacyjnych”, M.P. z 2013 r., poz. 796

Bezpieczeństwo pracy na stanowiskach związanych z dozorem i eksploatacją urządzeń

Autor: Adam Baryłka Wydawca: Centrum Rzecznawstwa Budowlanego

W serii zaprezentowano najnowsze rozporządzenia, przepisy i normy oraz stosowane zabezpieczenia i systemy ochrony w pracy przy sieciach, instalacjach i urządzeniach energetycznych. Materiały zawierają wiadomości, których znajomość jest wymagana od osób ubiegających się o uzyskanie Świadectw Kwalifikacyjnych, które uprawniają do zajmowania się instalacjami i sieciami w zakresie elektroenergetycznym, cieplnym i gazowym na stanowisku, eksploatacji (E) i dozoru (D). Wszystkie rozdziały zakończone są zestawem pytań kontrolnych, dzięki czemu na bieżąco można sprawdzić zasób posiadanej wiedzy i stopień przygotowania do egzaminu. Wszystkie pozycje są recenzowane przez niezależny zespół ekspertów danych specjalności.

Grupa 1.

Urządzenia, instalacje i sieci elektroenergetyczne wytwarzające, przetwarzające, przesyłające i zużywające energię elektryczną.

ISBN 987-83-942194-0-6, stron 94

Grupa 2.

Urządzenia wytwarzające, przetwarzające, przesyłające i zużywające ciepło oraz inne urządzenia energetyczne.

ISBN 987-83-942194-1-3, stron 112

Grupa 3.

Urządzenia, instalacje i sieci gazowe wytwarzające, przetwarzające, przesyłające i zużywające paliwa gazowe.

ISBN 987-83-942194-2-0, stron 88

Część ogólna

Przepisy ogólne związane z bezpieczeństwem i higieną pracy przy eksploatacji urządzeń, instalacji i sieci.

ISBN 987-83-942194-3-7, stron 102